

Investigation Of News About "Corona Virus" In Digital Newspapers In The Context Of Critical Health Literacy

Buse Uçurum*

Sinem Çambay**

Abstract

In the world order, which is in constant development, digital newspapers have come to a position to leave traditional newspapers in the background within their possibilities and have the potential to include many issues related to health. In this direction, in the study, digital newspapers are handled as a media tool that can contribute to the development of critical health literacy skills of the individual.

In this context, in this study, the COVID-19 themed news within the scope of critical health literacy published by Hürriyet, Sözcü and Yeni Şafak digital newspapers since the COVID-19 case in Turkey on March 11, 2020; It is examined whether it has an impact on the development of critical health literacy skills of the individual, who is seen as a way of salvation from the pandemic with the least damage. According to the findings of the study, the news of digital newspapers, which have the quality of informing the society about the COVID-19 pandemic and the changes and developments in health services and policies in this process, has an important position in critical health literacy; In addition to determining that the development of health knowledge supports the development of the skills of being conscious and having information about the developments in public health, it is in the background to contribute to the development of the skills of raising awareness of the social determinants of health, approaching health information with a critical perspective and forming a critical perspective found to remain.

Keywords: Digital Media, Digital Newspapers, Critical Health Literacy, COVID-19, Pandemic

Submitted : 18.08.2021
Accepted : 17.10.2021
Doi : 10.53723/cosohis.11

* ORCID:0000-0001-7829-9602;
buse.ucurum@gmail.com

** ORCID: 0000-0002-4343-287X; Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Türkiye
sinem.cambay@ege.edu.tr

Eleştirel Sağlık Okuryazarlığı Bağlamında Dijital Gazetelerde “Corona Virüs” Hakkında Çıkan Haberlerin İncelenmesi

Özet

Devamlı gelişme içerisinde olan dünya düzeninde dijital gazeteler, imkanları dahilinde geleneksel gazeteleri geri planda bırakacak bir konuma gelmekle birlikte sağlıkla ilgili birçok konuya da bünyesinde yer verme potansiyeline sahip hale gelmiştir. Bu doğrultuda da çalışmada, dijital gazeteler, bireyin eleştirel sağlık okuryazarlığı becerilerini geliştirmesine katkı sağlayabilecek bir medya aracı olarak ele alınmıştır.

Bu bağlamda çalışmada, Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak dijital gazetelerinin, 11 Mart 2020 tarihinde Türkiye’de görülen COVID-19 vakasından itibaren yayınladığı eleştirel sağlık okuryazarlığı kapsamındaki COVID-19 temalı haberlerinin; pandemiden en az zararlı kurtuluşun bir yolu olarak görülen bireyin eleştirel sağlık okuryazarlığı becerilerinin gelişimine bir etkide bulunup bulunmadığı irdelenmektedir. Çalışma sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre dijital gazetelerin, COVID-19 pandemisi ve bu süreçte sağlık hizmetleri ve politikalarındaki değişimler ve gelişmeler hakkında toplumu bilgilendirme niteliğine sahip haberlerinin, eleştirel sağlık okuryazarlığında önemli bir konumda olan; sağlık bilgi dağarcığının gelişmiş olması, bilinçli olma ve toplum sağlığı hakkındaki gelişmelere dair enformasyon sahibi olabilme becerilerinin gelişimine destek olduğunun tespit edilmesinin yanı sıra, sağlığın sosyal belirleyicilerine karşı farkındalık geliştirme, sağlık bilgilerine eleştirel perspektifle yaklaşabilme ve eleştirel bakış açısı oluşturma becerilerinin gelişmesi üzerinde katkıda bulunmada geri planda kaldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Medya, Dijital Gazeteler, Eleştirel Sağlık Okuryazarlığı, COVID-19, Pandemi

Giriş¹

Tarihte milyonlarca insanın ölümüne sebep olan salgın hastalıkların yerini değişen dünya ve toplum düzenindeki çevre kirliliği, su kirliliği, hava kirliliği, hareketsiz yaşam vb. sebeplerden kaynaklı ortaya çıkan kronik hastalıklara bırakmasıyla birlikte sağlıklı bir birey olmak oldukça zor hale gelmiştir. Bu noktada da bireyin kendi sağlığı üzerinde etkili olabilmesi ve sağlığını iyileştirebilmesi becerilerini içerisinde barındıran sağlık okuryazarlığı kavramı günümüzde daha da önem kazanmaktadır. Söz konusu kavram, kişinin kendi sağlığı üzerinde etkili olabilmesi ve sağlığını geliştirici eylemlerde bulunabilmesi noktasında enformasyon ve bilinç sahibi olması açısından önemli konumda yer almaktadır.

Geleneksel medya araçlarının yerini, gelişen teknolojik imkanlar doğrultusunda dijital medyanın alması sonucunda, yeni medyanın önemli bir parçası olan dijital gazeteler, habere ulaşmada önemli bir yere gelmiş bulunmaktadır. Dijital gazeteler; sonsuz yer imkanına sahip olma, bilgiyi zaman ve mekân fark etmeksizin topluma iletebilme, güncellenebilirlik vb. özellikleri doğrultusunda da sağlığa yönelik geniş çaplı bilgi edinmede ön plana çıkmakta olup aynı zamanda kamuoyunu bilgilendirme ve

¹ Tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 küresel salgını döneminden çok fazla yara almadan çıkabilmenin bir yolu olarak düşünülen eleştirel sağlık okuryazarlığının gelişimi üzerinde ve sürecin aydınlatılmasında dijital gazetelerin bir etkisinin veya katkısının olup olmadığının incelendiği “Eleştirel Sağlık Okuryazarlığı Bağlamında Dijital Gazetelerde “Corona Virüs” Hakkında Çıkan Haberlerin İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezinden elde edilmiş bir makaledir.

bilinçlendirme işlevlerine bağlı olarak toplumun sağlığa yönelik doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmasında son derece önemli bir konuma gelmiş bulunmaktadır. Dijital gazetelerin, toplumun karar mekanizması ve eylemleri üzerinde etkili olma potansiyeline sahip olması, bireyin ve toplumun olumlu sağlık eylemleri geliştirebilmesine katkıda bulunmasını destekler bir nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda dijital gazetelerin, geniş kitlelere ulaşabilirliği ve kitleler üzerinde etki yaratabilme gücüne sahip olabilmesi doğrultusunda bireyin eleştirel sağlık okuryazarlığının gelişmesine katkı sağlayabileceği de düşünülmektedir.

Bu kapsamda çalışmanın amacını, birçok ülkeye ve kıtaya yayılan COVID-19 virüsünün, 11 Mart 2020 tarihinde Türkiye’de görülmesiyle birlikte, Hürriyet, Yeni Şafak ve Sözcü dijital gazetelerinin 11 Mart 2020 – 31 Aralık 2020 tarihleri arasındaki COVID-19 konulu haberlerinin, küresel salgından toplum olarak en sağlıklı şekilde çıkabilmede etkili bir yol olarak düşünülen eleştirel sağlık okuryazarlığı yetilerinin gelişmesi üzerindeki etkisi ve katkısını tespit etmek oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, örnekleme oluşturan Hürriyet, Yeni Şafak ve Sözcü dijital gazetelerinin eleştirel sağlık okuryazarlığı bağlamındaki COVID-19 hakkındaki haberleri içerik analizi yöntemiyle analiz edilmekte olup dijital gazetelerin küresel salgın dönemini açığa kavuşturmadaki işlevi ve bireylerin eleştirel sağlık okuryazarlığının gelişmesi üzerinde bir etkisinin olup olmadığı ortaya konmaktadır.

1.1.Sağlık Okuryazarlığı

Sağlık okuryazarlığı olgusu üzerine getirilen ilk yorumu Simonds (1974:1-10) “Health Education as Social Policy” (Sosyal Siyasa Olarak Sağlık Eğitimi) isimli makalesinde getirmiştir. Sağlık okuryazarlığı üzerine tek bir tanım olmamakla birlikte genel anlamıyla; bireyin sağlığını koruyucu olumlu sağlık eylemleri geliştirebilmesi adına sağlıkla ilgili enformasyonları okuma, anlama ve gerektiğinde de uygulayabilme yetisi olarak tanımlanmaktadır (Balçık, Taşkaya ve Şahin, 2014). Bu bağlamda sağlık okuryazarlığı, kişinin sağlıkla ilgili enformasyonları anlama ve gerektiğinde de kendi sağlığı üzerinde uygulama becerilerinin bütününden oluşan ve bireyin, sağlığını koruyucu ve geliştirici eylemlerde bulunabilmesine fayda sağlayan bir kavram olarak belirginleşmektedir.

Söz konusu kavram, bireyin, hayatında en önemli unsur olan sağlığın korunabilmesi adına verilen ve en doğal hakkı olan sağlık hizmetlerini verimli kullanabilmesi ve kendi sağlık durumu üzerinde harekete geçebilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Kişinin düşük sağlık okuryazarlığına sahip olması ise sağlığını olumsuz yönde etkileyecek davranışlarda bulunmasına ve sağlık hizmetlerinden alınacak olan verimin düşmesine de sebep olabilmekte olup bu kapsamda insan sağlığı açısından kritik bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

Nutbeam (2000:263), sağlık okuryazarlığını, “fonksiyonel sağlık okuryazarlığı”, “interaktif sağlık okuryazarlığı” ve “eleştirel sağlık okuryazarlığı” olarak basamaklara ayırmakta olup her bir basamağının kendinden önceki basamakta yer alan becerileri de içerisine alarak geliştiğini ortaya koyarak sağlık okuryazarlığını üçe ayırmıştır.

1.1.1.Fonksiyonel Sağlık Okuryazarlığı

Nutbeam’in sağlık okuryazarlığı sınıflandırmasındaki ilk basamak olan fonksiyonel sağlık okuryazarlığı, bireyin sağlığa yönelik “temel okuma ve sayısal görevleri yerine getirme becerisinin bir ölçüsüdür” (Schlingger vd., 2004:315). Fonksiyonel sağlık okuryazarlığında birey; reçete, broşür ve ilaçların prospektüslerini okuma ve basit sağlık işlevlerini yerine getirebilme becerisine sahip bulunmaktadır (Nutbeam, 2000:263). Bu bağlamda, sağlık okuryazarlığının ilk basamağı olan fonksiyonel sağlık okuryazarlığının tam anlamıyla temel seviye bir sağlık okuryazarlığı türü olduğu da söylenebilmektedir.

1.1.2.İnteraktif Sağlık Okuryazarlığı

Nutbeam'in üç basamaklı sağlık okuryazarlığında ikinci basamak olan interaktif sağlık okuryazarlığında birey, kişisel ve bilişsel bir gelişmişlik düzeyine erişmekte olup elde ettiği bilgileri değişen şartlara uyumlu hale getirerek gerektiği zamanda kendi sağlığı üzerinde uygulayabilme seviyesine de gelmiş bulunmaktadır (Nutbeam, 2000:265). İkinci basamak sağlık okuryazarlığında bireyin artık eyleme geçebildiğini söylemek mümkündür. Öte yandan, kişisel ve bilişsel gelişimi doğrultusunda kendine güven kazanan bireyin, bu gelişmişlik sayesinde sağlık personelleri ile daha sağlıklı bir iletişim ağı oluşturabildiği söylenebilmekte olup bu durum, sağlık hizmetlerindeki en önemli sorunlardan birisi olan hasta-hekim iletişiminin daha sağlıklı bir temele oturtulabilmesi açısından da önem taşıdığı söylenebilmektedir.

1.1.3.Eleştirel Sağlık Okuryazarlığı

Sağlık okuryazarlığının son ve en üst basamağı olan eleştirel sağlık okuryazarlığı, bireyin eleştirel bir perspektife sahip olduğu ve elde ettiği sağlık bilgilerini eleştirel süzgeçten geçirme becerisine sahip olduğu bir kavram olarak belirlenmektedir (Nutbeam, 2000: 64). Eleştirel sağlık okuryazarlığında birey; elde ettiği sağlık enformasyonunun gerçek mi yoksa yanlış mı olduğu noktasında eleştirel bir bakış açısına sahip bulunmaktadır (Centre for Media Literacy'den Aktaran: Çınarlı, 2019:248). Kişinin, kendisine verilen enformasyonların yanı sıra çeşitli yerlerden de bilgiye erişim sağlayabildiği ve bu bilgileri değişen koşullara uygun hale getirerek kendi sağlık durumu üzerinde uygulayabildiği bir seviye olan eleştirel sağlık okuryazarlığı, bireyin kendi hayatı ve sağlığı üzerinde karar alabilme ve sağlığını geliştirici eylemlerde bulunabildiği bir beceriler bütünü olarak ortaya konmaktadır (Çınarlı, 2019:247). Kişinin, farklı kaynaklardan enformasyona erişebilmesi ve elde ettiği tüm bilgileri süzgeçten geçirerek doğru olanı ayırt edebilmesi ve sonucunda kendi sağlığı üzerinde uygulayabilmesi eleştirel sağlık okuryazarlığının en önemli kilometre taşı olarak kendisini göstermektedir.

Eleştirel sağlık okuryazarlığı sadece sağlıkla ilgili bilgi sahibi olma ve bu bilgilere eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşabilmekten ibaret olmamakla birlikte, toplum sağlığıyla ilintili hizmet ve politikalar hakkında da bilgi sahibi olma ve bu alanlardaki pürüzlerin giderilmesi adına harekete geçebilmeyi de içermektedir.

Chinn'e göre (2011:60); "bilgiyi eleştirel açıdan değerlendirme, sağlığın sosyal belirleyicilerini anlama ve kolektif eylem" adı altındaki üç başlık eleştirel sağlık okuryazarlığını meydana getirmektedir. Eleştirel sağlık okuryazarlığı açısından önemli bir kilometre taşı olduğu düşünülen eğitim seviyesi, söz konusu kavramın becerileri arasında yer alan enformasyon arama ve eleştirel bakış açısı ile analiz edebilme üzerinde son derece etkilidir (Çınarlı, 2019:248). Eğitim seviyesinin eleştirel sağlık okur yazarlığını etkileyen yönünün yanı sıra aynı zamanda eleştirel medya okur yazarlığı ile de doğrudan bağlantısı bulunmaktadır (Çınarlı, 2019:248). Eleştirel medya okuryazarlığı ise eleştirel sağlık okuryazarlığını etkileyen ve söz konusu kavramın eleştirel yönünü destekleyen önemli bir olgu olarak kendini göstermektedir.

Eleştirel sağlık okuryazarlığının ön plana çıkan yetileri arasında yer alan sağlığın sosyal belirleyicilerine karşı farkındalık geliştirilmesi becerisi doğrultusunda birey hem kişisel hem de kitlesel anlamda eyleme geçebilme motivasyonuna ve gücüne sahip duruma gelebilmektedir. Birey bu beceri kapsamında, ekonomi, siyaset, politika, çevre vb. unsurların sağlık üzerindeki etkilerine karşı bilinçli olmakla birlikte bu alanlardaki eksikliklerin giderilmesi adına da harekete geçebilme motivasyonuna sahip bir durumda olduğu söylenebilmektedir (Chinn, 2011:63). Eleştirel sağlık okuryazarlığını, fonksiyonel sağlık okuryazarlığı ve interaktif sağlık okuryazarlığından ayıran en temel belirleyicisi de bireysel faydanın yanı sıra kolektif faydayı gözetmek olarak belirlenmektedir (Nutbeam, 2000:265). Bu kapsamda ise eleştirel sağlık okuryazarlığının önemli bir parçası olan sağlığın sosyal belirleyicilerine karşı farkındalık geliştirme yetisinin, toplum sağlığı ve sağlık hizmetlerine yönelik pürüzlerin düzeltilebilmesi adına geliştirici

eylemlerde bulunabilmeyi de beraberinde getirerek toplumsal faydayı ön plana çıkarmaktadır.

Chinn'e göre (2011:60) eleştirel sağlık okuryazarlığını oluşturan son parça olan kolektif eylem faktörü ise sağlığın sosyal belirleyicilerine yönelik farkındalık doğrultusunda ortaya çıkan toplumsal faydanın ön plana çıkması ile kendisini göstermektedir. Eleştirel sağlık okuryazarlığında kişinin gelişmiş bilişsel yapısı, toplum sağlığını ilgilendiren hizmet ve politikalar hakkında da bilinç sahibi olmasını beraberinde getirmekte olup bu alanlardaki eksikliklerin giderilmesi ve iyileştirilmesi adına eyleme geçmesini de beraberinde getirmektedir (Nutbeam, 2000:266). Eleştirel sağlık okuryazarlığı olgusunun tüm bu yetileri ile ileri düzeyde bir bilişsel seviyeye erişen bireyin kendisine duyduğu güven ile sağlığa, sağlık personeline ve sağlık hizmetlerine karşı bilinç kazanarak aktif bir konuma geldiği de söylenebilmektedir.

1.2.Eleştirel Sağlık Okuryazarlığını Geliştirecek Araçlar

Teknolojinin ilerlemesi ile günümüzde sağlık enformasyonlarına erişim dijital medya araçları üzerinden gerçekleşir hale gelmektedir. Dijital medya araçlarının sonsuz bilgi dağarcığına sahip olması, sağlık alanına ilişkin hemen hemen her türlü bilgiye erişimi mümkün duruma getirmektedir. Ancak, geleneksel medyada tüketici pozisyonunda bulunan bireyin, dijital geçiş yapılması ile üretici konumuna gelmesi ile bilginin güvenilirliği de büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada da kişinin, dijital medyada bulunan asılsız bilgilere eleştirel bir perspektifle yaklaşması ve bu bilgileri analiz edebilmesi büyük önem taşımaktadır. Genel olarak ise kişinin gerek geleneksel gerekse de dijital medya üzerinden elde ettiği bilgilere eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşabilmesi, güvenilirliğini sorgulayabilmesi ve mevcut bilgiler arasından kendi sağlığı üzerinde işlevsel olanı ayırt ederek uygulayabilmesi noktasında eleştirel sağlık okuryazarlığı kavramı ön plana çıkmaktadır (Bilişli, 2019:197). Medyanın pozitif yanlarının yanı sıra, medya üzerinden yanlış bilgilerin dolaşıma girmesi ve kişinin yetersiz eleştirel sağlık okuryazarlığına sahip olması sağlığı tehlikeye atmaktadır (Bilişli, 2019:208). Bu kapsamda, kişinin eleştirel sağlık okuryazarlığına sahip olmasına ek olarak medya araçlarının da toplumu bilgilendirme, bilinçlendirme ve harekete geçirme işlevlerine bağlı olarak eleştirel sağlık okuryazarlığı becerilerinin gelişimine katkıda bulunacak haberler yayınlayan bir politikaya sahip olması kritik bir önem taşımaktadır.

Medyanın, kişinin karar ve davranışları üzerinde etki yaratma gücüne bağlı olarak toplumun sağlık bilgi dağarcığını ve olumlu sağlık eylemleri geliştirmesine destekte bulunabileceği düşünülmekte olup doğru ve güvenilir sağlık enformasyonlarını topluma açık ve net bir şekilde aktaran medya araçlarının eleştirel sağlık okuryazarlığı becerilerinin gelişmesine katkı sağlayabilecek bir potansiyele sahip olduğu söylenebilmektedir. Tüm bu yorumlar ışığında ise medyanın iki önemli kolu olan; "geleneksel medya araçları" ve "dijital medya araçları" eleştirel sağlık okuryazarlığını geliştirecek araçlar olarak ele alınacaktır.

1.2.1.Geleneksel Medya Araçları

Medya tarihinin önemli bir kısmını oluşturan geleneksel medya araçlarının, sağlık ile ilgili bilgilere yer vermesi ile toplumu bilgilendirme önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Kamuoyuna doğru ve gerçek bilgiyi iletmekle görevli olan geleneksel medya araçları arasında özellikle de geleneksel gazetelerin, yayınladıkları sağlık konulu haberleri ve köşeleri ile sağlık profesyonellerinin söylemlerine yer vermeleri ve sağlıklı ilgili hizmet ve politikalar hakkında toplumu bilgilendirmelerinin kamuoyunda sağlık bilinci oluşturulmasında önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir.

Geleneksel gazetelerin sağladıkları enformasyonlar ile kişinin sağlık bilgi dağarcığını geliştirmesine, elde edilen bilgiler doğrultusunda sağlığını koruyucu ve geliştirici eylemlerde bulunabilmesi noktasında harekete geçebilmesine katkı sağladığı geliştirmelerine, haberlerde aktarılan mesajlar üzerine eyleme geçebilme motivasyonu kazanmasına ve sağlıklı bağlantılı hizmet ve politikalar hakkında bilgi sahibi olmasına

yani. Kişiy eleeştirel sağlık okuryazarlığı becerileri kazandırmada etkili olduğu söylenebilmektedir. Ancak söz konusu geleneksel medya aracının kısıtlı yer imkanına sahip olması, belirli periyotlarla yayınlanması, dijital çağın gerisinde kalması ve ekonomik zarara sebep olması doğrultusunda dijital medyanın gerisinde kaldığı görölmekte olup tüm bunlara ek olarak kişinin eleeştirel sağlık okuryazarlığı becerilerinin gelişmesinde de dijital medyaya oranla yetersiz kaldığını söylemek doğru olacaktır.

1.2.2.Dijital Medya Araçları

Günümüz dijital çağının bir getirisi olarak, sağlık ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşmak isteyen kişiler ilk olarak dijital medyaya başvurur bir hale gelmiştir. Bu kapsamda, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yapılan ve 1289 kişinin katılım sağladığı bir araştırmada, %65'lik kesimin internet kullandığı ve bu kişilerin de %74'ünün sağlıkla ilgili bilgi edinmek amacıyla interneti kullandıkları ortaya konmuştur (Ulus ve Gürgan, 2011:44). İnternet üzerinden sağlık bilgisine erişimin son derece yoğun olduğu bu dönemde dijital medya üzerinden sağlık enformasyonu sunan kurum ve kişilerin topluma doğru kaynaktan doğru bilgiyi sağlamaları büyük önem taşımakta olup kişiyi, sağlığını iyileştirici ve geliştirici eylemlerde bulunabilmesi adına teşvik edici ve yönlendirici, sağlığı etkileyen sosyal belirleyiciler üzerinde farkındalık yaratıcı bilgiler vermeleri bir gereksinim olarak kendini göstermektedir.

Toplumun sağlık bilgisine ulaşmada en çok tercih ettiği mecra olan dijital medyanın, kamusal bir sorumlulukla hareket ederek kamuoyunun bilgileneşmesine ve bilinçlenmesini sağlamada önemli bir görevi olduğu düşünölmektedir. Bu noktadan hareketle, dijital medya araçlarının, kişinin eleeştirel sağlık okuryazarlığının gelişiminde, sahip olduğu hız, zamansızlık, güncellenebilirlik, kolay erişim ve geniş bilgi yelpazesi doğrultusunda bireyin eleeştirel sağlık okuryazarlığının gelişimine katkı sağlamada büyük ve önemli bir rol oynadığı söylenebilmektedir.

2.1.Dijital Gazeteler ve Eleştirel Sağlık Okuryazarlığı İlişikisi

Geleneksel medyada yalnızca bilgiyi alan ve kullanan konumunda yer alan bireyin, dijital medya ile bilgiyi üreten ve dolaşıma sokan haline gelmesi doğrultusunda yanlış veya asılsız enformasyonların da dolaşıma girmesi mümkün hale gelmiş bulunmaktadır. Bu kapsamda da internet üzerinden elde edilen ve doğruluğu olmayan sağlık bilgilerinin olası bir sağlık probleminde yol açmaması ve sağlığı tehlikeye sokmaması adına bireylerin eleeştirel sağlık okuryazarlığı becerilerine sahip olmaları büyük önem taşımaktadır.

İnternet teknolojisinin güvenli bir alanı olan dijital gazetelerin, imkanları dahilinde kamuya sağlık enformasyonu sunmada önemli bir konumda yer aldığı söylenebilmektedir. Dijital gazetelerin yayınladığı haberlerde kaynak olarak sağlık profesyonellerinin söylemlerine yer vermesi, sınırsız yer imkanına sahip olması sayesinde topluma sağlığa yönelik her türlü bilgiyi sunma potansiyeline sahip olması ve toplumun karar ve davranışları üzerinde etki yaratma gücü olması doğrultusunda eleeştirel sağlık okuryazarlığının gelişimine katkıda bulunabildiği söylenebilmektedir.

Kişinin sağlık bilgi dağarcılığının gelişmiş olmasına ek olarak toplumu ilgilendiren sağlık hizmet ve politikalarına yönelik bilinç sahibi olması eleeştirel sağlık okuryazarlığı bünyesinde önemli bir yere sahip olup dijital gazetelerin sınırsız yer imkanına sahip olması bu alanda toplumun derinleşmesine bilgileneşmesine fayda sağlamaktadır. Tüm bunlara ek olarak eleeştirel sağlık okuryazarlığında, bireysel faydanın yanında toplumsal faydanın da gözetilmesi de önemli bir yere sahip bulunmaktadır (Nutbeam, 2000:265). Dijital gazetelerin, nüfusu ilgilendiren sağlık hizmetleri ve ekonomi, siyaset, çevre vb. faktörlerin sağlık üzerindeki etkisine yönelik bilinçlendirici haberler yayınlamaları doğrultusunda, eleeştirel sağlık okuryazarlığının önemli birer yapı taşı olan toplumsal fayda ve sağlığın sosyal belirleyicilerine karşı farkındalık geliştirilmesine destek olduğu söylenebilmektedir.

Özetle, dijital gazetelerin sağlık haberlerine ağırlık vererek, birey ve toplum nezdinde farkındalık yaratmada kritik bir öneme sahip olduğu düşünülmekte olup dijital gazetelerde bulunan sağlık haberlerinin bütününe ve dijital gazetelerin toplum üzerindeki gücüne bağlı olarak ise eleştirel sağlık okuryazarlığı kavramının gelişimi üzerinde kritik bir role sahip olduğu düşünülmektedir.

2.2. Eleştirel Dijital Medya Sağlığı Okuryazarlığı Kavramı

“Eleştirel Dijital Medya Sağlığı Okuryazarlığı” kavramı, dijital medyanın zamansızlık, mekansızlık, hız, kolay erişilebilirlik, güncellenebilirlik vb. özellikleri kapsamında ortaya konmakta olup eleştirel sağlık okuryazarlığı ve medya okuryazarlığı kavramlarının birleşiminden meydana gelmektedir. Eleştirel dijital medya sağlık okuryazarlığı olgusu, dijital medyanın pozitif ve negatif özellikleri karşısında kişinin konumlanması ve bilinç kazanması öğrenimlerini içerisinde bulundurmakla birlikte dijital medyanın, medya alanına getirdiği yenilikler karşısında oluşturulmasının ihtiyaç olarak düşünüldüğü bir kavram olarak literatüre kazandırılması hedeflenmektedir.

Söz konusu kavram, bireyin; dijital medya üzerinden diğer bireylerle sağlık enformasyonlarını paylaşmadan önce doğruluğunu tespit etmesinin, yanlış sağlık bilgilerinin dolaşıma girmemesi ve insan sağlığı üzerinde risk oluşturmaması açısından önemli bir yere sahip olduğu öğrenimini içerisinde barındırmakta olup toplumsal faydayı göz önünde bulundurarak sağlığın sosyal belirleyicilerinin iyileştirilmesi noktasında dijital medya üzerinden harekete geçmesi adına da teşvik edicidir.

Eleştirel dijital medya sağlığı okuryazarı kişi, dijital medyanın gelir kaynağının reklam olduğunun bilincinde olarak dijital medyadan elde ettiği sağlık bilgilerine karşı eleştirel bir konumda yer almakta olup söz konusu asılsız bilgilerin insan sağlığını nasıl bir risk altına sokabileceği konusunda da bilinç sahibidir.

Medyada yer alan sağlık bilgilerinin içerisinde destekleyici öge olarak kullanılan faktörlerin nasıl bir yere sahip olduğu ve toplumda nasıl bir etki yaratmasının amaçlandığı dikkat çekilmesi gereken bir durum olarak ön plana çıkmaktadır (Bilişli, 2018:79). Eleştirel dijital medya sağlığı okuryazarlığı, bireyin, dijital medyadan elde ettiği sağlık bilgilerini destekleyen faktörler olan fotoğraf, video, grafik vb. öğelerin hangi amaçla kullanıldığı ve sağlık mesajını desteklemede bir etkisinin olup olmadığı konusunda eleştirel bir bakış açısına sahip olması öğretisini içermekte olup bu öğretinin, olası negatif etkilerin önüne geçilebilmesinde kritik bir yere sahip olduğu düşünülmektedir.

Eleştirel dijital medya sağlığı okuryazarlığı Dijital medyanın geleneksel medya araçlarından farklı olan özellikleri kapsamında oluşturularak, dijital medyada yer alan sağlık bilgilerine karşı bireyin eleştirel bir bakış açısına sahip olması ve bu doğrultuda da hem bireysel hem de toplum sağlığını koruyucu ve geliştirici eylemlerde bulunabilmesi adına ortaya konan ve dijital medyanın sağlık anlamında daha verimli ve güvenli kullanımını teşvik eden öğretileri işleyen bir kavram olarak belirginleşmektedir.

3.1. Araştırmanın Konusu

Tüm insanlığın sağlığının tehlike altında olduğu COVID-19 küresel salgını döneminden dünya olarak en az hasarla çıkabilmek adına toplumun güvenilir kaynaktan doğru bilgiye ulaşabilmesi büyük önem taşımakta olup olası bir yanlış bilgilendirmenin büyük sağlık problemleri yaratabileceği öngörülmektedir. Bu doğrultuda, sahip olduğu hız, kolay erişim, geniş bilgi içeriği, güncellenebilirlik, geniş kitlelere ulaşım gibi özellikleri kapsamında dijital gazetelerin kamuoyunu doğru ve güvenilir bir şekilde bilgilendirme ve bilinçlendirme işlevlerine bağlı olarak bu süreçte toplumun bilgilenmesinde önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın konusunu, tüm dünyanın sağlığının risk altında olduğu ve dijital çağın olumsuz bir getirisi olan bilgi kirliliğinin son derece yaygın olduğu günümüzde, tüm bireylerin pandemiden korunabilmesi ve tüm dünyanın tekrardan sağlıklı olabilmesi adına bireylerin sahip olması gereken bilgi ve bilince ulaşabilmesinin önemini ortaya koymak

oluşturmakta olup toplumun karar ve eylemleri üzerinde etkili olma potansiyeline sahip olan dijital gazetelerin küresel salgın dönemini açığa kavuşturmada işlevsellik gösterip göstermediği tespit edilecektir. Dijital gazetelerin, pandemi sürecinde eleştirel perspektife sahip, olumlu sağlık davranışları geliştirebilen, kendi sağlık durumu üzerinde etkili, sağlığın sosyal belirleyicileri hakkında farkındalık sahibi ve sağlık hizmet ve politikaları hakkında bilgi sahibi eleştirel sağlık okuryazarı bireyler yaratmada bir etkisinin olup olmadığını tespit etmek de araştırmanın konusu içerisinde yer almaktadır.

Bu doğrultuda, 11 Mart 2020 tarihinde Türkiye’de ilk COVID-19 vakasının görülmesinden dijital gazetelerde yer alan COVID-19 konulu haberlerin pandemi dönemini aydınlatmadaki rolünü ortaya koymak ve kişinin eleştirel sağlık okuryazarlığı becerilerini kazanması üzerindeki işlevini ortaya koymak amaçlanmaktadır.

3.2.Araştırmanın Amacı

COVID-19 küresel salgını hakkında bilgiye ulaşmada ve farkındalık yaratmada önemli bir yere sahip olduğu düşünülen dijital gazetelerin pandemi dönemine yönelik soru işaretlerinin giderilmesinde aydınlatıcı bir yere sahip olup olmadığı ve bu süreçte eleştirel bakış açısına sahip, analiz eden ve bilgili bir toplum oluşturmada etkisinin olup olmadığı araştırmada ortaya konulmaktadır.

Pandeminin insan sağlığı üzerinde yaratabileceği tahribatın minimum düzeye indirilebilmesi adına, eleştirel farkındalığa sahip, sağlık bilgi dağarcığı yüksek, sağlığın sosyal belirleyicilerine karşı bilinç sahibi, mevcut sağlık sistemindeki pürüzlerin düzeltilmesi adına harekete geçebilen, kolektif faydayı gözetebilen, sağlığını koruyucu olumlu sağlık davranışları geliştirebilen eleştirel sağlık okuryazarı bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Eleştirel sağlık okuryazarlığının söz konusu yetilerine sahip olmayan yani yetersiz eleştirel sağlık okuryazarı bireylerin bu süreçte hem kendi sağlıklarını hem de toplum sağlığını riske atabilecekleri düşünülmektedir. Bu kapsamda; bilgiye ulaşmanın birincil yolu olarak görülen ve topluma doğru bilgi akışı sağlamakla yükümlü olan dijital gazetelerin toplumun düşünce ve eylemleri üzerinde etki yaratma potansiyeli doğrultusunda dijital gazetelerin küresel salgın döneminde eleştirel sağlık okuryazarlığı becerilerinin gelişmesi üzerinde bir etkisinin veya katkısının olup olmadığını COVID-19 temalı haberler kapsamında ortaya koymak çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Çalışmanın konusu ve amacından yola çıkılarak, bilgi verme, bilinç kazandırma ve farkındalık yaratma gibi temel sorumluluklara sahip olan dijital gazetelerin, küresel çapta risk oluşturan salgın döneminde ortaya çıkan soruların yanıtlanmasında ve süreçte yaşanan gelişmelerin topluma aktarılmasındaki yerinin ne olduğu; salgın sürecinde birincil konusu sağlık olan dijital gazetelerin, salgının hedefi olan toplum üzerinde nasıl bir etki gösterdiği; bireyin kendi sağlık durumunda etki yaratabilecek gelişmiş bilinç, farkındalık ve bilgi seviyesine sahip olduğu, toplumsal faydayı ön planda tuttuğu, eleştirel perspektifle analiz edebilme vb. becerilere sahip olduğu eleştirel sağlık okuryazarlığına COVID-19 salgını döneminde ihtiyaç duyulup duyulmadığı, ihtiyaç duyuluyor ise aksi bir durumda yani kişinin düşük seviye eleştirel sağlık okuryazarlığında ortaya çıkabilecek problemlerin neler olduğu; kamuoyunun karar ve davranışlarına yön verme gücüne sahip olan dijital gazetelerin, eleştirel sağlık okuryazarlığının gelişiminde bir katkısının olup olmadığı, bir katkısı var ise bunun ne kadar yeterli olduğu ve hangi destekleyici öğelerin kullanıldığı; dijital gazetelerin, söz konusu kavramın gelişimine katkıda bulunurken pozitif ve negatif yönlerinin neler olduğu, negatif yönlerin engellenmesi adına nelere dikkat edilmesi gerektiği gibi sorulara yanıt aranmaktadır.

3.3. Araştırmanın Kapsamı

11 Mart 2020 tarihinden 31 Aralık 2020 tarihine kadar ki zaman dilimi içerisinde araştırmaya veri fazlalığı sağlayabilmek ve arşive erişim sağlanabilmesi adına www.hurriyet.com.tr, www.sozcu.com.tr ve www.yenisafak.com.tr dijital gazetelerinin eleştirel sağlık okuryazarlığı kapsamındaki COVID-19 konulu haberleri ele alınarak

çalışma kısıtlandırılmakta olup elde edilen veriler kapsamında dijital gazetelerin, eleştirel sağlık okuryazarlığını geliştirmede ve sürecin çözümlenmesinde etkisinin olup olmadığı ortaya konulmaktadır.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, 11 Mart 2020 – 31 Aralık 2020 tarihleri aralığında, çalışmaya veri fazlalığı sağlamak ve haber arşivine ulaşabilmek kapsamında amaçlı örneklem doğrultusunda seçilen Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak dijital gazeteleri tarafından sağlanan veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmekte olup aynı zamanda kategorisel analiz ve frekans analizi de kullanılmaktadır.

Çalışma dahiinde toplanan verilerin tümüne bakıldığında, haber içeriklerinin belirli konu başlıkları altında toplanması ve bu konuların da COVID-19 küresel salgınında gündemde ön plana çıkan başlıklar olması kapsamında bu içerikler 10 kategori altında incelenmektedir.

3.5. Evren ve Örneklem

Türkiye’de tespit edilen ilk COVID-19 hastasından sonra dijital gazetelerin küresel salgın dönemindeki işlevi ve eleştirel sağlık okuryazarlığı becerilerinin gelişmesinde bir etkisinin olup olmadığının analiz edildiği çalışmanın evreni dijital gazetelerdir. Ancak dijital gazetelerin oldukça büyük bir alana hitap etmesi, tüm gazetelerde arşive ulaşma imkanının kısıtlı olması ve bu gazeteler arasından da çalışmaya veri çokluğu sağlayabilecek gazetelerin ele alınması hedeflenmesi doğrultusunda örneklem olarak amaçlı örneklem tercih edilmiştir.

Amaçlı örnekleme tekniği doğrultusunda; www.hurriyet.com.tr, www.sozcu.com.tr ve www.yenisafak.com.tr dijital gazeteleri ele alınmakta olup bu gazetelerin 10 aylık periyotta yayınladıkları haberler bütünü arasından sadece eleştirel sağlık okuryazarlığı kapsamındaki COVID-19 konulu haberler ele alınmıştır.

4.1. Bulgular

4.1.1. COVID-19 Hakkında Bilgilendirme Niteliği Taşıyan Haberler:

Tüm dünyayı tehlike altına sokan küresel salgın döneminde ve bilgi kirliliğinin son derece yaygın olduğu günümüzde pandemiye yönelik doğru kaynaktan güvenilir ve gerçek bilgiye ulaşabilmek önemli bir ihtiyaç olarak kendisini gösterir hale gelmiştir. COVID-19 virüsünün insan vücudunda yaratabileceği tahribatın önüne geçebilmek, pandemiye ve pandemi sürecine yönelik gelişmeleri takip edebilmek ve bireyin sağlığını koruyabilmesi adına sağlık profesyonellerinin önerilerini doğru bir şekilde anlayabilmesi ve kendi sağlık durumu üzerinde uygulayabilmesi noktasında bilgi edinebilmesi gerekmekte olup bu noktada toplumu bilgilendirme ve bilinçlendirme sorumluluğuna sahip olan dijital gazeteler ön plana çıkmaktadır.

Bu kapsamda kategori altında, pandemiye ve pandemiden korunmaya yönelik alanında uzman sağlık profesyonelleri, Koronavirüs Bilim Kurulu üyeleri, Sağlık Bakanı Fahrettin Koca vb. kaynakların COVID-19 virüsü ve söz konusu virüsten korunmak adına yaptıkları açıklamalardan meydana gelen ve bilgilendirme niteliği taşıyan haberler, pandemiden en sağlıklı şekilde kurtuluşun bir yolu olarak görülen eleştirel sağlık okuryazarlığı dahilinde analiz edilmektedir.

Haber Analizi: “Dünya Sağlık Örgütü Corona Virüsü salgınını pandemi ilan etti”(11 Mart 2020/ Sözcü)

Haberde, DSÖ Genel Direktörü Ghebreyesus’un, COVID-19 virüsü hastalığının pandemi ilan edilmesine yönelik açıklamalarına yer verildiği görülmekle birlikte, son derece karmaşık ve bilgi tipisinin yoğun olduğu küresel salgın döneminde, kamuoyunun güvenilir kaynaktan doğru bilgiye ulaşabilmesine olanak sağlandığı söylenebilmekte olup bu durumun, eleştirel sağlık okuryazarlığı bağlamında oldukça önemli bir yere sahip olan

bireyin doğru kaynaktan doğru bilgiye erişebilmesine katkıda bulunduğu dikkat çekmektedir. Pandeminin ne demek olduğu ve pandemiyin önemine de değinilen haberin, bireyin sağlık bilgi dağarcığının gelişmesine katkıda bulunduğu da görülmekte olup toplumun eleştirel sağlık okuryazarlığı seviyesinin gelişmesinde dijital gazetelerin işlevsellik gösterdiği söylenebilmektedir.

İnsan sağlığını son derece olumsuz etkileyen bir hastalık olan COVID-19'un belirtileri, nasıl bulaştığı ve tedavisinin nasıl olduğu gibi bilgilendirmelere yer verilen haberin, bireyin bilgisiz olması nedeni ile oluşabilecek sağlık problemlerinin engellenmesi adına önem taşıdığı düşünülmekte olup bu süreçte toplumun düşük seviye eleştirel sağlık okuryazarlığının da COVID-19 virüsü gibi insan sağlığını tehdit eden bir unsur olduğu söylenebilmektedir. Haberde yer alan bilgilerin geneline bakıldığında ise söz konusu enformasyonların bireyin sağlık bilgi dağarcığının yani eleştirel sağlık okuryazarlığının önemli bir parçasının gelişmesine katkıda bulunduğu görülmektedir.

4.1.2. Tedbir, Kısıtlama ve Önlemler Hakkında Bilgilendirme Niteliği Taşıyan Haberler:

Türkiye'de görülen ilk COVID-19 vakasından sonra tüm bireylerin ve kamuoyunun bütününe sağlığını koruması ve virüsün bulaş yollarının kapatılması adına yetkililer tarafından birçok tedbir getirilmiş olup söz konusu tedbirlerin salgından korunmadaki yeri hakkında toplumun bilgilenebilmesi, sürece yönelik alınan karar ve politikaların algılanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda ise geniş kitlelere erişebilirliği ile dijital gazeteler ön plana çıkmakta olup söz konusu haberler, eleştirel sağlık okuryazarlığı kapsamında ele alınmaktadır.

Haber Analizi: "Türk Tabipleri Birliği Corona virüsünden korunmak için gerekli tedbirleri açıkladı" (11 Mart 2020/Sözcü)

Türk Tabipleri Birliği'nin (TTB) COVID-19 salgın hastalığından korunabilmek adına bireylerin nelere dikkat etmesi ve neler yapması gerektiği konusundaki bilgilendirmelerine yer verilen haberin, kişinin kendi sağlığını koruyucu ve iyileştirici eylemlerde bulunabilmesi yani eleştirel sağlık okuryazarlığı kapsamında yer alan, olumlu sağlık davranışları oluşturabilmesi adına bilgilendirici ve teşvik edici bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Haberde yer alan bilgilendirmelerin, kişinin sağlık bilgi dağarcığının artmasına, sağlığını koruyabilmek adına harekete geçebilmesi ve olumlu sağlık davranışları geliştirebilmesi gibi eleştirel sağlık okuryazarlığı yetilerinin gelişimine katkı sağladığı görülmektedir. Haberde verilen bilgiler doğrultusunda, bireyin salgın döneminde kendisini nasıl koruyacağı konusunda farkındalık oluşturmada katkı sağladığı görülmekte olup bu noktada dijital gazetelerin bilgi verme ve bilinçlendirme işlevini sağladığı da söylenebilmektedir.

4.1.3. Maske Kullanımında Uyarı Niteliği Taşıyan Haberler:

COVID-19 virüsünün insandan insana yayılmasının engellenmesinde kritik bir öneme sahip olan maskenin, salgından korunmada etki gösterebilmesi adına doğru kullanılması büyük önem taşımakta olup hastalığın yayılımının engellenmesi noktasında maskenin en uygun şekilde kullanılması için ise toplumun bilinçlendirilmesi bir gereklilik olarak kendisini göstermektedir. Bu doğrultuda ise, pandemi döneminde toplumun tamamının sağlığını korumasında oldukça önem taşıyan bir konuya yönelik sağlık profesyonellerinin yönlendirmeleri ve bilgilendirmelerinin kamuoyuna aktarılması gerekmekte olup bu noktada kamuoyunu bilinçlendirme işlevine sahip olan dijital gazeteler ön plana çıkmaktadır.

Kategori dahilinde, salgından korunmada maskenin önemi ve doğru maske seçimi ve kullanımı gibi önem taşıyan tıbbi bir konu hakkında bilgilendirme niteliği taşıyan haberler eleştirel sağlık okuryazarlığı altında incelenmektedir.

Haber Analizi: "Çin'de 3. Ölüm gerçekleşti! Maske takarken sakın bunu yapmayın"(15 Mayıs 2020/Hürriyet)

COVID-19 virüsünden korunmada oldukça etkili bir yol olan maskeyi spor yaparken kullanan kişilerin sağlık problemleri yaşadığına yönelik bilgilendirmelerin aktarıldığı haberde, toplumun doğru maske kullanımına yönelik gerekli bilinci kazanarak sağlığını koruyabilmesi adına bilinçlendirildiği görülmekte olup yetersiz eleştirel sağlık okuryazarlığının bir yansıması olan bilinçsizliğin yaratabileceği olumsuz durumlara yer verilerek pandemi döneminde eleştirel sağlık okuryazarlığına sahip bireylerin varlığına duyulan ihtiyaç ortaya konmaktadır. Haberin, düşük seviye eleştirel sağlık okuryazarlığının bir çıktısı olan bilgisizlik ve bilinçsizlik kaynaklı eylemlerin, insan vücudu üzerinde yaratabileceği zararın ortaya konmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

4.1.4. Vaka Sayıları Hakkında Bilgilendirme Niteliği Taşıyan Haberler:

11 Mart 2020 tarihinde tespit edilen ilk COVID-19 vakasından sonra pandeminin ilan edilmesiyle birlikte toplum son derece karmaşık bir sürecin içerisine girmiş olup söz konusu karışıklığın üstesinden gelinmesi için ise kamuoyunun salgın dönemi hakkında bilgiye ulaşabilmesi bir gereklilik olarak belirginleşmiştir. Bu doğrultuda da son derece hızlı ve kolay bir şekilde büyük kitlelere erişebilirlik sağlayan dijital gazeteler önem taşımakta olup COVID-19 vaka tablosunun Sağlık Bakanı Fahrettin Koca tarafından her gün periyodik bir şekilde açıklanması ve alanında profesyonel sağlık çalışanlarının tablo ile bağlantılı olarak yaptıkları açıklamalar ve salgından korunmak adına verdikleri tavsiyelerin topluma aktarılmasında dijital gazetelerin süreci aydınlatacak bir katalizör görevi gördükleri düşünülmektedir. Oldukça karışık ve bilgi yoğunluğu olan bir salgın sürecinden zarar görmenin engellenmesi adına yüksek sağlık bilinci ve farkındalığı seviyesine yani eleştirel sağlık okuryazarlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Kategori kapsamında, COVID-19 vaka sayıları ve söz konusu sayılar hakkında toplumun sürece yönelik bilinçlendirilmesi adına söylemlerde bulunan sağlık profesyonellerinin açıklamalarını içeren haberler, eleştirel sağlık okuryazarlığı altında incelenmiştir.

Haber Analizi: “Türkiye’de ilk koronavirüs vakasını Sağlık Bakanı Fahrettin Koca açıkladı: Hasta erkek, virüs Avrupa temasından bulaştı” (11 Mart 2020/Yeni Şafak)

Haberde, Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’nın, Türkiye’de ilk COVID-19 vakasının ortaya çıktığına yönelik 11 Mart 2020 tarihinde yaptığı duyuru hakkındaki bilgilere yer verildiği görülmekte olup söz konusunu haberin, Fahrettin Koca’nın gece geç saatlerde yaptığı duyurudan oldukça kısa bir süre sonra yayınladığı dikkat çekmektedir. Bu noktada ise dijital gazetelerin, Türkiye’de salgın sürecinin en başından itibaren toplumu bilgilendirmede ve sürecin aydınlatılmasında aktiflik gösterdiği söylenebilmektedir.

Bilgi kirliliğinin oldukça fazla ve yaygın olduğu küresel salgın döneminde kamuoyunun güvenilir kaynaktan gerçek enformasyonlara ulaşabilmesi, asılsız bilgilerin yaratabileceği sağlık risklerinin önüne geçilebilmesinde büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda da topluma, salgın sürecini yöneten en yetkili kaynaktan yani Sağlık Bakanlığı’ndan gelen bilgilerin aktarılması ile dijital gazeteler aracılığıyla bireyin, doğru bilgiye erişiminin sağlandığı görülmekte olup eleştirel sağlık okuryazarlığında oldukça önemli bir kilometre taşı olan, doğru enformasyona erişim sağlayabilme ve bireyin içerisinde bulunduğu sürece yönelik farkındalık geliştirebilme yetileri desteklediği görülmektedir.

4.1.5. Bağışıklık Güçlendirmeye Yönelik Bilgilendirme Niteliği Taşıyan Haberler:

Bağışıklık sistemi zayıf insanların büyük bir tehlike altında olduğu COVID-19 salgını döneminde, virüsün insan vücudu üzerinde yaratabileceği hasarın en aza indirilebilmesinde kişinin sağlığını iyileştirici ve geliştirici eylemlerde bulunabilmesi adına bilgilendirilmesi ve bilinçlenmesi büyük bir gereksinim olarak kendisini göstermekte olup bu doğrultuda da topluma güvenilir ve doğru bilgi akışı sağlayan ve kamuoyunun davranışları üzerinde etki yaratabilme gücüne sahip olan dijital gazetelerin bu yönde bilgi akışı sağlaması son derece önem taşımaktadır. Bu bağlamda kategori altında, dijital gazetelerin bağışıklık güçlendirme üzerine yayınladıkları haberlerin eleştirel sağlık okuryazarlığı yetilerinin kazanılması üzerindeki etkisi analiz edilmektedir.

Haber Analizi: “Multivitamin kullanımı corona virüsten korur mu?” (20 Mart 2020/Sözcü)

Haberde, alanında uzman bir sağlık profesyonelinin, multivitaminlerin COVID-19 küresel salgını döneminde bağışıklığı güçlendirmesindeki işlevi hakkındaki bilgilendirmelerinin topluma aktarılmakta olup pandemi ile multivitamin kullanımının oldukça arttığı bu dönemde söz konusu vitaminlerin kullanımında dikkat edilmesi gerekenler neler olduğu konusunda da açıklamalara yer verildiği görülmektedir. Ancak haberde, toplumu, bağışıklığını güçlendirmek adına multivitamin kullanımına yönlendirmeden önce sağlıklı beslenme ve egzersiz yapma gibi eylemlere teşvik edildiği dikkat çekmekte olup bu durumun, eleştirel sağlık okuryazarlığının en önemli yetilerinden olan; bireyin günlük yaşamdaki eylemlerinin sağlığı üzerindeki etkisine karşı bilinç kazanması ve bu doğrultuda kendi sağlığını koruyucu olumlu sağlık davranışları oluşturabilmesi noktasında harekete geçirici ve bilgilendirici bir nitelik taşıdığı söylenebilmektedir.

Multivitaminler üzerine detaylı bilgilere yer verilen haberde, bu vitaminlerin doktor kontrolünden geçmeden bilinçsiz kullanımının kronik hastalığı olan kişilerin sağlığını riske sokabileceği belirtilmekte olup dijital gazeteler yoluyla bu tür bilinçlendirici haberlerin söz konusu sağlık problemlerinin önüne geçilmesinde önem taşıdığı da görülmektedir. Günlük hayatındaki eylemlerinin sağlığı üzerindeki etkisinin bilincinde olmayan ve rastgele sağlık ürünleri kullanan yetersiz eleştirel sağlık okuryazarı kişilerin pandemi sürecinde nasıl bir risk altında olduğu da bu noktada ortaya çıkmaktadır.

4.1.6. Gerçeği Yansıtmayan Söylem ve Olaylara Vurgu Niteliği Taşıyan Haberler:

Bilgi tipisinin oldukça yoğun olduğu küresel salgın döneminde, toplum sağlığını riske sokacak, halkı paniğe sevk edecek ve salgın yönetim sürecine gölge düşürecek asılsız bilgilerin kamuoyu arasında dolaşıma girdiği tespit edilmekte olup bu tür doğruluğu ispatlanmamış bilgilerin insan sağlığı üzerinde oluşturabileceği negatif etkilerin önünün kesilmesi adına toplumun bütününe ulaşma imkanına sahip olan dijital gazetelerin bilinçlendirici haberlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda kategoride, pandemi döneminde toplum arasında yayılıma giren asılsız söylemlere karşı yetkililer tarafından getirilen açıklamalar ve bilgilendirmelerden oluşan haberlerin bireyin eleştirel sağlık okuryazarlığı üzerindeki katkısı ele alınmaktadır.

Haber Analizi: “Ünlü isimler, coronaya karşı koruduğu iddia edilen ürün tanıttı, insanları yanılttı” (20 Mart 2020/Sözcü)

Haberde, sosyal medya aracılığıyla birçok ünlü ismin COVID-19 salgın hastalığından koruduğu iddia edilerek reklamını yaptığı ve Sağlık Bakanlığı tarafından onayı olmayan bir ürünün insan sağlığı üzerinde yaratabileceği riskler hakkında bilgilendirmelere yer verilmekte olup ticari kaygı güdülenerek dijital medya üzerinden reklamı yapılan bu ve bunun gibi ürünlere karşı topluma farkındalık kazandırılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda ise söz konusu haberde yer bulan ve farkındalık yaratan bu tür bilgilerin topluma aktarılmasında dijital gazetelerin kamusal bir sorumlulukla hareket ettiği söylenebilmektedir.

Eleştirel sağlık okuryazarlığının içerisinde yer alan ve bireylerin sahip olması gereken bir farkındalık seviyesini işaret eden medya okuryazarlığının yetileri arasında yer alan; bireyin, eleştirel sağlık okuryazarlığı kapsamında yer edinen; dijital medyanın gelir kaynağının reklam olduğu bilincinde olarak bu mecralardan elde ettiği sağlık mesajlarının doğruluğunu analiz edebilmesi becerisinin kazandırılması noktasında söz konusu haberin, toplumu bilinçlendirme işlevi gösterdiği söylenebilmektedir. Öte yandan, maddi çıkarlar gözetilerek ortaya çıkarılan bu tür ürünlerin kaynağı araştırılmadan düşük seviye eleştirel sağlık okuryazarlığının bir yansıması olarak bilinçsiz bir şekilde kullanımının sağlık üzerindeki olumsuz etkisine yönelik uyarıların yer aldığı bu haberin, salgın döneminde yetersiz eleştirel sağlık okuryazarlığının, kişinin sağlığını riske atabileceği dikkat çekmektedir.

4.1.7. İlaçlar Hakkında Bilgilendirme Niteliği Taşıyan Haberler:

COVID-19 salgın hastalığının ortaya çıkmasıyla birlikte bu hastalığın tedavi sürecine ve kullanılacak ilaçların etkisine yönelik toplumun bilgiye ulaşabilmesi, kişinin sağlığını tehdit eden bir hastalığa karşı bilinç kazanabilmesi noktasında önem taşımakta olup bu noktada, topluma doğru bilgi akışı sağlayan dijital gazetelerin açıklayıcı ve farkındalık geliştirici haberlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Kategori dahilinde elde edilen haberler, eleştirel sağlık okuryazarlığı kapsamında incelenmektedir.

Haber Analizi: “Uzmanların uyarılarına rağmen Bulgarlar aspirinden vazgeçmiyor: Akın akın Edirne’ye gelip, kutu kutu alıyorlar” (13 Kasım 2020/Yeni Şafak)

Haberde, tüm insanlığı tehlike altına sokan COVID-19 virüsünün tedavisinde kullanımı ve etkisi yetkililer tarafından onaylanmamış olan ancak kamuoyu arasında COVID-19’dan koruduğu hakkında dolaşıma giren bilgiler doğrultusunda Bulgarların Edirne’ye gelerek Aspirin isimli ilacı alıp kullandıkları yönündeki bilgilere yer verilmekte olup bu tür asılsız bilgilerin, sağlık durumu üzerinde bilinçsiz eylemlerde bulunan ve elde ettiği enformasyonun doğruluğunu tespit etmeden uygulayan yetersiz eleştirel sağlık okuryazarı bireylerin sağlığını riske attığı görülmektedir.

Asılsız bilgilerin son derece yaygın olduğu küresel salgın döneminde, karşılaştığı sağlık mesajlarını eleştirel bakış açısı ile analiz edebilen, bilinçli ve farkındalık sahibi eleştirel sağlık okuryazarı bireylerin gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Haberde aynı zamanda bireylere bu tür doğruluğu ispatlanmamış sağlık bilgilerine karşı eleştirel bakış açısı kazandırılmaya ve farkındalık yaratılmaya çalışıldığı görülmekte olup toplumun eleştirel sağlık okuryazarlığı seviyesinin artmasına katkı sağlandığı söylenebilmektedir.

4.1.8. Normalleşme Süreci Hakkında Bilgilendirme Niteliği Taşıyan Haberler:

Türkiye’de tespit edilen ilk COVID-19 vakasından sonra virüsün insandan insana bulaşmasının engellenmesi hedeflenerek yetkililer ve yöneticiler tarafından getirilen bir dizi tedbirin, vaka sayılarının düşmesiyle birlikte Mayıs ayında kademeli olarak kaldırılması ile “kontrollü sosyal hayat” adı verilen döneme geçme kararı alınmış olup bu dönemde vakaların tekrardan artmaması ve toplum sağlığının kontrol altında tutulabilmesi adına sağlık uzmanları, Koronavirüs Bilim Kurulu üyeleri, Sağlık Bakanı vb. isimlerin açıklamalarının anlaşılır bir şekilde kamuoyuna aktarılması, toplumun bilinçlenmesi ve doğru kaynaktan bilgilere ulaşabilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu noktada da kamuoyunu bilgilendirmekle yükümlü olan dijital gazetelere ihtiyaç duyulmakta olup söz konusu gazetelerin yayınladıkları haberler, eleştirel sağlık okuryazarlığı yetilerinin kazandırılması bağlamında analiz edilmektedir.

Haber Analizi: “Kritik tarih 11 Mayıs: AVM’lere eskisi gibi gezmeye değil alışverişe gidin” (9 Mayıs 2020/Yeni Şafak)

Haberde, tedbirlerin kaldırılarak kontrollü sosyal hayatın başlamasıyla birlikte yeniden açılan AVM’lerde ve AVM’lerin kapalı alanlarında salgından korunmak, vakaların yeniden yükselmemesi ve sağlık kurumlarındaki yükün artmaması adına neler yapılması gerektiği konusunda yönlendirmelere yer verildiği görülmektedir. Kişilerarası bulaş gösteren bir salgın hastalık döneminde bireyin kendisini korumasının aynı zamanda toplum sağlığını da koruması anlamına geldiği bu süreçte, sağlığını koruyucu eylemlerde bulunabilen bilinçli kişilere ihtiyaç duyulmakta olup söz konusu ihtiyacın karşılanmasının ise eleştirel sağlık okuryazarı olmaktan geçtiği düşünülmektedir. Bu bağlamda eleştirel sağlık okuryazarı bireyler oluşturmada, haberde de görüldüğü gibi dijital gazeteler aracılığıyla toplumun, sağlığını koruyucu olumlu sağlık davranışları geliştirmesine katkı sağlayacak bilgilerin aktarılmasının fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Tüm bu yorumlar dahilinde söz konusu haberin, kendi sağlık durumu üzerinde etki yaratabilecek bilince sahip, eleştirel sağlık okuryazarlığı becerileri olan bireyler yaratılmasına destek olduğunu söylenebilmektedir. Öte yandan, dijital gazetelerin işlevleri doğrultusunda kamu faydasını

gözeterek pandemi döneminde toplumun sağlığını koruyucu bilgiler edinmesini sağladığı da tespit edilmiştir.

4.1.9. Aşı Gelişmeleri Bağlamında Bilgilendirme Niteliği Taşıyan Haberler:

Küresel çaptan insan sağlığını tehlike altına sokan COVID-19 salgınından kurtuluşun kesin çözümü olarak görülen aşı hakkında toplumun bilgilenebilmesi, aşının yan etkileri, virüs üzerindeki etkisi, koruyuculuk oranı, dağıtımı vb. konulardaki soru işaretlerinin cevaplanması adına büyük önem taşımaktadır. Aşı konusu ile bağlantılı olarak ise eleştirel sağlık okuryazarlığı yetileri arasında yer alan; kişinin, sağlığa yönelik gelişmeler hakkında bilgili olabilmesi ve bu doğrultuda da sağlığın sosyal belirleyicilerine karşı farkındalık geliştirebilmesi ön plana çıkmakta olup bu noktada, aşı ile ilgili dijital haberler eleştirel sağlık okuryazarlığı başlığında değerlendirilmektedir.

Haber Analizi: “Rusya’nın corona aşısı açıklaması sonrası Prof. Dr. Mehmet Ceyhan’dan dikkat çeken sözler” (11 Ağustos 2020/Sözcü)

Haberde, Prof. Dr. Mehmet Ceyhan’ın, Rusya’nın COVID-19 aşısını bulan ilk ülke olduğuna yönelik, Putin’in açıklamalarına karşı getirdiği eleştiriler yer bulmakta olup Ceyhan, Rusya’nın söz konusu açıklamasını, ekonomik ve politik kaygılar güderek yaptığını dile getirdiği bilgisine yer verilmektedir. Rusya’nın yaptığı aşı açıklamasını maddi çıkarlar yönüyle ele alan Ceyhan’ın söylemlerinin dijital gazete aracılığıyla kamuoyuna sunulması doğrultusunda, sağlığın sosyal belirleyicilerine karşı bilinçli olma yetisinin ekonomi belirleyicisi dahilinde geliştirilmeye çalışıldığı söylenebilmektedir. Toplumun, sağlık üzerindeki sosyal belirleyiciler hakkında farkındalık geliştirebilmesi, nüfusu ilgilendiren sağlık hizmet ve politikalarındaki tıkanıklıkların giderilmesi ve düzeltilmesi adına harekete geçebilmesini de beraberinde getirmekte olup söz konusu haber ile eleştirel sağlık okuryazarlığının gelişmesine destek sağlandığı söylenebilmektedir.

4.1.10. Diğer: Önceki kategorilerden bağımsız olarak, COVID-19 küresel salgını döneminde toplum psikolojisi, sürece yönelik getirilen siyasi yorumlar gibi konulardan oluşan dijital haberleri içerisinde barındırmaktadır.

Haber Analizi: “Evden çıkamayanlara telefonla ve online psikolojik destek” (24 Mart 2020/Hürriyet)

Haberde, COVID-19’dan korunmak adına getirilen kısıtlamaların toplum psikolojisinde yaratabileceği negatif etkiyi dağıtabilmek adına Mersin’in Toroslar ilçesinde hizmete sokulan online psikolojik yardıma yönelik bilgilendirmelere yer verilmekte olup dijital gazete aracılığı ile topluma tanınan bir sağlık hizmeti hakkında bilgi sağlandığı görülmektedir. Eleştirel sağlık okuryazarlığında kişinin klasik sağlık bilgilerine hâkim olmasının yanı sıra sağlık hizmet ve politikalarına yönelik de bilgili olması önem taşımakta olup bu bağlamda dijital haberin işlevsellik sağladığı söylenebilmektedir.

SONUÇ

Dijital gazetelerin 11 Mart 2020 – 31 Aralık 2020 tarihleri arasındaki eleştirel sağlık okuryazarlığı kapsamındaki COVID-19 içerikli haberleri incelendiğinde, eleştirel sağlık okuryazarlığının yetileri arasında bulunan; bireyin, yüksek sağlık bilincine sahip olma, sağlık bilgi dağarcığının gelişmiş olması, sağlığı koruyucu ve iyileştirici olumlu sağlık davranışları geliştirebilme, sağlık hizmet ve politikaları hakkında bilgi sahibi olabilme gibi yetilerinin gelişmesine katkı sağlandığı tespit edilmiştir. Kamuoyuna güvenilir bilgi akışı sağlama sorumluluğuna sahip dijital gazetelerin, COVID-19 salgın hastalığına yönelik bilgilendirme sağladığı görülmekte olup toplumun davranışları ve eylemleri üzerinde etki yaratma gücüne sahip olması neticesinde bireylerin sağlığını koruyucu davranışlarda bulunmasına katkıda buldukları da görülmektedir.

Ancak, eleştirel sağlık okuryazarlığında ön plana çıkan; çevre, ekonomi, politika vb. faktörlerin sağlık üzerindeki etkisine yani sağlığın sosyal belirleyicilerine yönelik

farkındalık geliştirmede, elde edilen sağlık enformasyonlarına karşı eleştirel bakış açısı oluşturmada ve çeşitli kaynaklardan enformasyon arama becerisine sahip olma becerilerinin geliştirilmesi noktasında 10 aylık periyotta yayınlanan haberlerin yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. Bu noktada, dijital gazetelerin topluma eleştirel bakış açısı ve farkındalık kazandırabilmek adına sorgulamaya teşvik eden haberler yayınlamaları gerektiği dūřünülmektedir.

Öte yandan, dijital gazetelerin süreçle paralel olarak yaşanan gelişmelerden ve olaylardan toplumu haberdar etmede ve sürece yönelik belirsizliklerin giderilmesinde aydınlatıcı bir görev üstlendiği de söylenebilmektedir. Dijital gazetelerin pandemi döneminde süreci aydınlatan ve salgının ortaya çıkarabileceği risklerin önlenmesinde bir yol olarak görülen eleştirel sağlık okuryazarı bireyler yaratmaya destek sağlayan bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak dijital gazetelerin, eleştirel bakış açısına sahip olma ve sağlığın sosyal belirleyicilerine karşı bilinç geliştirme gibi eleştirel sağlık okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesine katkı geri planda kalmasına karşılık bu noktalarda gelişme kaydedebilmek adına dijital gazetelerin daha fazla bu alana odaklanmasına ek olarak, bireyin bireysel çabasına da ihtiyaç duyulduğu dūřünülmektedir.

KAYNAKÇA

Balçık, P. Y., Taşkaya, S., & Şahin, B. (2014). Sağlık okur-yazarlığı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 321-326.

https://www.researchgate.net/profile/Pinar-Yalcin-Balcik/publication/271125366_Health_Literacy/links/56d421c908ae2ea08cf8d81a/Health-Literacy.pdf adresinden elde edildi.

Bilişli, Y. (2018). *Sağlık İletişimi Tıbbileştirme, Bireyselleştirme, "Healthism" ve Tüketime ilişkin Sağlık Haber Çözümlenmeleri*. İstanbul: Nobel Bilimsel Eserler.

Bilişli, Y. (2019). Medya ve Sağlık Arasındaki Sınırları Keşfetmek: Eleştirel Medya Sağlığı Okuryazarlığı Bağlamında Sağlık Haberlerine Yaklaşım. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 197-219.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iled/issue/43342/527470> adresinden elde edildi.

Chinn, D. (2011). Critical health literacy: A review and critical analysis, *Social Science & Medicine*, 73(1), 60-67, doi: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.04.004>

Çınarlı, İ. (2019). *21. Yüzyıl için sağlık iletişimi* (1.Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Nutbeam, D. (2000). Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century, *Health Promotion International*, 15(3), 259-267. doi: <https://doi.org/10.1093/heapro/15.3.259>

Nutbeam, D. (2008). The evolving concept of health literacy. *Social Science & Medicine*, 67(12), 2072-2078. doi: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.09.050>

Ulus T, Gürkan M. (2011). Sağlık alanında internet kullanımı ve halk sağlığı. *Bozok Tıp Dergisi* 1(2), 43-46.

Schillinger D., Bindman, A., Wang, F., Stewart, A., Piette J., (2004). Functional health literacy and the quality of physician-patient communication among diabetes patients. *Patient Education and Counseling*, 52(3), 315-323. doi: [10.1016/S0738-3991\(03\)00107-1](https://doi.org/10.1016/S0738-3991(03)00107-1)

Simonds S. K. Health education as social policy. *Health Education Monograph*. 1974; 2(1): 1-10. doi: <https://doi.org/10.1177/10901981740020S102>